

Sodan kauhuista rauhan päiviin

■ MERJA LEPPÄLAHTI

Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–1950.
Toim. Ville Kivimäki ja Kirsi-Marja Hytönen. Vastapaino 2015.

Ville Kivimäen ja Kirsi-Marja Hytösen toimittama *Rauhaton rauha* tarttuu varsin vähän tutkituun ajanjaksoon Suomen historiassa, nimittäin jatkosodan päättymiseen, Moskovan välirauhan ja lopullisen rauhansopimuksen solmimisen väliseen aikaan. Sota-aika oli poikkeusaikaa, mutta sotatoimien päättyminen ei ilman muuta merkinnyt palaamista normaalioloihin. Kirjan artikkelit käsittelevät aihettaan pääasiassa aikaislähteiden avulla.

Kirjan aloitukseksi on valittu kaksi runoa, Antti Nummen "Sairasvuoteella" (1944) ja Aila Meriluodon "Lasimaalaus" (1946). Nummen runossa näkyy sodanjälkeinen ahdistus, Meriluoto kuvaa elämänjanon kirkkaita värejä.

Varsinaiseen käsittelyyn johdattelee kaksi artikkelia, Ville Kivimäen, Kirsi-Maria Hytösen ja Petri Karosen "Ennen huomispäivää. Toisen maailmansodan päättyminen Suomessa ja Euroopassa" ja Marja Tuomisen Lapin sotaa käsittelevä "Lapin ajanlasku. Menneisyys, tulevaisuus ja jälleenrakennus historian reunalla". Artikkelit on yhdistetty yhteisen otsikon alle, "Sodan ja rauhan välissä", ja ne johdattavat lukijat siihen tilanteeseen, joka vallitsi syksyllä 1944 Moskovan välirauhan solmimisen hetkellä.

Johdantoartikkelien jälkeiset

artikkelit on ryhmitelty kolmeen osioon. Otsikon "Kotiinpaluut" alla on neljä artikkelia, otsikolla "Rauhankriisi" kolme ja viimeisenä kaksi artikkelia osiossa "Väkivalan jälkeen". Kirjoittajat painottuvat vahvasti Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitokselle, mutta mukana on myös tutkijoita muista yliopistoista. Kaikkien artikkelien viitteet ja lähteet on koottu kirjan loppuun, samoin kirjoittajien esittelyt. Lähdeluetteloiden yhteydessä on useimpien artikkelien kohdalla myös abstrakti, mikä josain määrin – vaikka ei täysin – korvaa hakemiston puuttumista.

Muutoksia sodan päätyttyä

Kirjan toisen osan "Kotiinpaluut" aloittaa Ville Kivimäen artikkeli "Hämärä horisontti, avautuvat tulevaisuudet. Suomalaisotilaat ja syksyn 1944 tunnemaisema". Kivimäki käsittelee erityisesti rintamasotilaiden tunteja rauhan tullessa ja osoittaa, miten moninaisia odotuksia ja pelkoja sotilaiden mielessä liikkui. Pohdittiin sekä Suomen tulevaa kohtaloa että omaa ja perheenjäsenten elämisen mahdollisuuksia. Päälimmäisenä monen sotilaan mielessä oli luonnollisesti siviiliin pääsy, mutta siihenkin liittyi ristiriitaisia tunteita. Joidenkin rintamalla olleiden oli vaikea ajatella sopeutumista normaalielämään, toisilla taas odotukset olivat liiankin korkealla. Artikkelit kuvaa samalla laajemminkin epävarmaa tilannetta sodan päättyessä, kun ei tiedetty, mitä oli odotettavissa.

Tavalliseen arkeen palaaminen ei käynyt ongelmattomasti. Asuntopula oli suuri ongelma erityisesti kaupungeissa, ja myös luovutettujen alueitten asukkaille piti järjestää elinmahdollisuudet maalla ja

kaupungissa. Antti Malinen käsittelee artikkelissaan ”Kodittomien ja kotien rauhaa. Kaupunkilaisten asuinolot” asuntopulaa ja sen aiheuttamia ongelmia. Nuoret pariskunnat, erityisesti sota-aikana avioituneet, saattoivat joutua asumaan vuosikausia erillään esimerkiksi kumpikin omien vanhempiensa luona. Isoihin asuntoihin määrättiin ottamaan alivuokralaisia, joten useampi ruokakunta joutui käyttämään yhteistä keittiötä ja yhteistä liettä. Malisen käyttämät tekstit kertovat turhautumisesta ja tuskastumisesta hankaliin oloihin.

Maaseudulla uusia koteja rakennettiin hartiapanolla ja valtion lainarahan turvin, vaikka rakennustarvikkeita oli vaikea saada. Miesten palaaminen rintamalta aiheutti järjestelyjä työnjakoon, koska sodan aikana naiset olivat tehneet kaikkea, myös vahvasti miesten alueelle kuuluneita töitä. Seija-Leena Nevala ja Kirsi Hytönen kuvaavat artikkelissaan ”Toimet, työt ja taakat. Perhe-elämä maaseudulla sodan jälkeen” tilanteen ristiriitaisuutta. Toisaalta haluttiin palata sotaan edeltävään ”normaaliin” järjestykseen, toisaalta kaikki naiset eivät olleet innokkaita luopumaan sodanaikaisista työpaikoistaan tai yhteiskunnallisista toimistaan. Maatiloilla naiset olivat sodan aikana selviytyneet kaikesta, mutta miesten paluu rintamalta merkitsi helpotusta raskaisiin töihin. Joskus invalidina palannut isäntä ei pystynyt enää tekemään kaikkia entisiä töitään, mikä väistämättä aiheutti muutoksia myös sodan jälkeiseen työnjakoon. Toisaalta sotakorvausteollisuus tarvitsi myös naisten työpanosta ja palkkatyötä tekevien naisten määrä kasvoi. Sodan traumoja hukutettiin uutteral-

la työnteolla.

Erilaiset tavat ja karjalainen vilkkaus olivat monille ällistyksen aiheita siirtokarjalaisten tullessa paikkakunnalle. Kaikki eivät toivottaneet tulijoita tervetulleiksi, muukalaisille piti antaa asuintilaa ja luovuttaa maatakin. Ennen kaikkea he aiheuttivat muutoksia totuttuun. Eksoottisimpia saapujia olivat ortodoksit, joista osa puhui lisäksi vielä karjalan kieltä. Artikkelissa ”Kylmille asuinsijoille. Miten paikallisväestö otti vastaan ortodoksisen siirtoväen” Heli Kananen kuvaa tilannetta erityisesti Lapinlahdella vuonna 1949 koottujen haastattelujen avulla. Tulijat korostivat sopeutumista ja kaiken sujuvuutta, kielteisistä asioista kerrottiin niukasti, jos lainkaan. Aikanaan tämä tulkittiin niin, että kaikki oli hyvin. Nykyään tiedetään, että vaikka suhtautumisessa siirtoväkeen oli paljon negatiivista, näitä asioita ei haluttu tuoda julkisesti esille. Paikalliselle väestölle suunnattu osa kyselyä onkin tässä mielessä erittäin valaiseva ja kertoo varsin kielteisistä asenteista tulijoita kohtaan.

Rauha toi epävarmuutta

Kun Moskovan välirauhan sopimus solmittiin, Suomen ja Neuvostoliiton suhde muuttui. Sodan aikana sensuuri oli valvonut lehtikirjoittelua, sama jatkui vielä rauhan tultua, mutta uusin ohjein. Esimerkiksi entisestä vihollisesta ei enää sopinut käyttää ”ryssä”-sanaa. Samalla myös länsivaltoja piti käsitellä harkiten. Timo Auvinen, Antero Holmila ja Niina Lehtimäki kirjoittavat artikkelissaan ”Epävarma itsenäisyys. Julkinen keskustelu sodan päättyessä” Suomen hatarasta asemasta sodan loppu-

vaiheilla. Lehdissä viitattiin sotapahtumiin varsin sovinnollisesti ja kirjoituksissa tuotiin julki toive, että rauhanehdot takaisivat hyvien ja vakaiden suhteiden muodostumisen itänaapurin kanssa. Pelissähän oli loppujen lopuksi Suomen tuleva kohtalo, joka määriteltäisiin vasta lopullisessa rauhansopimuksessa. Artikkeliki kuvaava kiinnostavasti ajankohtaisen tilanteen sekä sota-ajan käsittelevä lehdistössä, usein analogioina aikaisempiin historiallisiin tapahtumiin.

Vuonna 1947 solmittiin Pariisin rauha, jonka Suomi ratifioi nopeasti. Tällöin liittoutuneiden valvontakomission toiminta päättyi ja Suomen itsemääräämisoikeus kasvoi. Suhde Neuvostoliittoon oli aivan uudenlainen, diplomaattisuhteita muihin maihin solmittiin uudelleen ja kotimaan sisäisissä asioissa oli paljon järjestämistä. Artikkelissa ”Suomi vuonna yksi. Sodasta rauhaan siirtyminen valtakunnallisena ongelmana” Petri Karonen käsittelee valtiovallan säätelytoimia tilanteessa, jossa maksettiin sotakorvauksia ja korvattiin oman maan kansalaisten menetyksiä. Lähes kaikesta oli pulaa, hinnat ja palkat nousivat hallitsemattomasti. Sotakorvausteollisuuden käynnistyminen muutti työttömyysongelman työvoimapoluksi, esimerkiksi kesällä 1947 varusmiehiä määrättiin uitto- ja lastaustehtäviin palkattujen työntekijöiden puuttuessa. Myös koulutukseen panostettiin kansakouluista yliopistoon, uusia oppikouluja ja ammattikouluja perustettiin. Erityisesti teknillisillä aloilla järjestettiin asepalveluksesta vapautuneille myös pika-koulutusta.

Artikkelissa ”Pitkä murros. Ammattiyhdistysliike ja kommu-

nistit Nokian tehdasyhdyskunnassa” Keijo Rantanen käsittelee ti- lannetta Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) tultua lailliseksi syyskuussa 1944 ja kommunistien julkista mukaantuloa ammattiyhdistysliikkeiden toimintaan. Ammattiosastojen sisällä sosiaalidemokraatit ja kommunistit kävi- vät kiivasta valtataistelua, myös si- säpolitiikassa riideltiin rajusti ja ta- lous oli epävakaa. Silti rauhanteon jälkeinen tilanne Nokialla näyttää pysyneen suhteellisen vakaana ja tyydyttävänä.

Utterta työ ja itsekuri nähtiin yleisesti keinoina, joilla sekä yhteis- kunta että yksilöt pääsisivät vähitel- len siirtymään normaaliin rauhan aikaan, kohti parempaa. Ponniste- lu omalla tilalla tai oman kodin rakentamiseksi ohjasi erityisesti rin- tamalta palanneiden miesten toi- mintatarmoa yhteiskunnan kan- nalta rakentavaan ja turvalliseen suuntaan, toteaa Jenni Kirves ar- tikkelissaan ”Elämä omiin käsiin. Traumoista selviytymiseen”. Sodan jälkeen panostettiin tulevaisuuteen. Kova työ hyödyttäisi aikanaan lap- sia, jotka saisivat myös taloudelli- sesti turvallisemman elämän. Sota oli vienyt monelta mieheltä paitsi nuoruuden ja ehkä myös terveyden, myös mahdollisuuden kouluttau- tua. Monet miehet helpottivat tra- umojaan alkoholilla, mutta työ ja perhe tarjosivat kiinnekohtaa elä- mään ja uskoa tulevaisuuteen.

Kirjan viimeinen artikkeli on Ville Kivimäen ”Uusi Suomi. Sota- sukupolvi ja sodanjälkeinen aika”. Artikkelissa Kivimäki summaa yh- teen kirjan muita artikkeleja ja ve- tää linjaa kohti nykyisyyttä. Hän to- teaa, että suhde käytyyn sotaan on muuttunut. Moskovan välirauhaa tehtäessä Suomi oli hävinnyt sodan,

mutta vuonna 1956 lanseerattiin kä- site ”torjuntavoitto” ja esimerkiksi 1990-luvulla ja vuonna 2009 toteu- tetuissa kyselyissä lähes kaikki vas- taajat olivat sitä mieltä, että Suomi oli voittanut talvi- ja jatkosodan. Kivi- mäki tiivistää näkemyksensä sodan- jälkeisestä kehityksestä: ”väkivallan, rauhattomuuden, turvattomuuden ja ehdottomien olosuhteiden suku- polvi loi yhteiskuntaa, jonka keskei- nen tehtävä oli näiden kaikkien teki- jöiden lievittäminen.”

Rauhaton rauha -teoksessa pyri- tään näkemään tilanne aikalaisten silmin nykypäivän tulkintojen si- jaan ja jälkiviisautta välttämällä. Mo- ni asia näyttää erilaiselta aikalais- asiakirjojen valossa tarkasteltuna, kun ei vielä tiedetty, mitä oli tulos- sa. Ansiokasta teoksessa on myös moninaisuuden huomioonottami- nen. Jos yhdelle rauha merkitsi pe- lon loppumista, toiselle se vahvis- ti kodin ja kotiseudun menettämi- sen. Kaikille sota ei tuottanut sa- manlaisia traumoja ja menetyksiä, eikä rauhan solmiminen merkinnyt kaikille samaa.

Kirjoittaja on filosofian lisensiaatti ja tietokirjailija.